

УДК 338.242:621.31

С.В.СНІЖКО, канд. екон. наук

Харківська національна академія міського господарства

КОНЦЕПЦІЯ РЕФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ ТЕПЛОПОСТАЧАННЯ

Розглядається сучасний стан функціонування системи централізованого теплопостачання міст України. Пропонуються механізми оптимізації використання паливно-енергетичних ресурсів на регіональних ринках теплопостачання.

Рассматривается современное состояние функционирования системы централизованного теплоснабжения городов Украины. Предлагаются механизмы оптимизации использования топливно-энергетических ресурсов на региональных рынках теплоснабжения.

The modern state of functioning of system of the centralised heat supply of cities of Ukraine is considered. Mechanisms of optimisation of use of fuel and energy resources in the regional markets of a heat supply are offered.

Ключові слова: муніципальна енергетика, комерційний облік теплової енергії, паливно-енергетичний баланс регіону, менеджмент, регіональні ринки, регулювання, розділення бізнесу, розрахунки за газ, теплопостачання.

Стан регіонального теплопостачання в Україні вже протягом тривалого часу (з 1992 р.) характеризується періодичною зміною стагнації і падіння виробництва та споживання продукції в системі централізованого теплопостачання міст на фоні негативної зміни структури споживання та хронічної несплати отриманої споживачами продукції. Загальним трендом слід вважати швидке згортання конкурентного виробництва теплової енергії централізованими джерелами [1].

Такий стан сектору галузі, яка є основою енергетичної самодостатності та енергетичної незалежності регіону, є категорично не прийнятним. Тому в регіональній політиці щодо централізованого теплопостачання та муніципальної енергетики в цілому не існує альтернативи раціонального розвитку цього сектору.

Однак, до цього часу така політика (з різних причин) не була реалізована. На рівні регіону в цьому секторі галузі не була подолана головна економічна причина кризи – загальна розбалансованість та брак інвестиційних ресурсів і поточних витрат на здійснення розрахунків за спожитий газ, технічне переозброєння та модернізацію існуючої системи централізованого теплопостачання міст регіону. При цьому, слід зауважити, що вартість виробництва, передачі та постачання 1 Гкал теплової енергії дуже швидко збільшується. Тобто, якщо вчора, умовно, у це вкладена не була 1 грн., то завтра на те ж саме буде необхідно вже 2 грн. [2].

Таким чином, головною умовою забезпечення необхідної повної

оплати спожитої теплової енергії всіма групами споживачів і, як наслідок розрахунків за спожиті паливно-енергетичні ресурси, і в першу чергу – природний газ, є достатнє інвестиційне та поточне фінансування підприємств теплоенергетичного бізнесу за умови ефективного використання наявних коштів.

Передумови здійснення реформування.

Глибоко дотаційний механізм функціонування системи централізованого теплопостачання споживачів регіону в існуючих реаліях поглиблюється надмірною відповідальністю органів місцевого самоврядування (обласного та міського рівнів) за рівень розрахунків за спожиті паливно-енергетичні ресурси, і в першу чергу – природний газ.

Прийнятною схемою можна вважати ситуацію, коли на території регіону централізоване теплопостачання споживачів здійснює єдине підприємство комунальної форми власності – відповідальність за якість наданих послуг та розрахунки за газ можуть бути солідарними. Інша схема – коли в регіоні є централізоване теплопостачання, є серед споживачів переважна більшість населення та бюджетних установ, є понад 80 підприємств різної форми власності, здійснюючих такі послуги і маючих на це відповідні ліцензії та договори. В цьому випадку добре відчують себе суб'єкти теплоенергетичного бізнесу, які вільні у виборі споживачів та постачальників паливно-енергетичних ресурсів (природного газу). Зрозуміло, що серед цих споживачів не буде населення та «бюджетників». І розрахунки за отриману теплову енергію та газ в них будуть 100-відсоткові.

Відповідальність за несвоєчасні та не в повному обсязі розрахунки за спожитий газ на теплопостачання перед Урядом будуть нести керівники органів місцевої виконавчої влади. Тому справедливим слід вважати такий механізм господарювання, при якому органи місцевого самоврядування отримують важелі дієвого впливу на ситуацію з наданням і якістю цих послуг адекватні їх відповідальності перед Урядом і кінцевими споживачами – населенням регіону.

Іншою, не менш важливою складовою цього ствердження є наявність державного дотування надання послуг з централізованого теплопостачання споживачів через механізми часткового покриття витрат на споживання теплової енергії малозабезпеченим населенням (субсидії), та часткової компенсації різниці в тарифах на її виробництво (дотації з бюджету, відповідно до діючого законодавства) [3].

В питаннях використання цільових коштів державного та місцевих бюджетів на ці потреби не може бути іншої думки про їх розпорядника.

Для досягнення мети, якою є швидке фінансове збалансування

підприємств теплоенергетичного бізнесу в регіоні, необхідно вирішити триєдине завдання:

1) адекватне за обсягом та у часі надходження інвестицій у реконструкцію та модернізацію системи централізованого теплопостачання регіону;

2) задовільне фінансування поточної діяльності підприємств системи централізованого теплопостачання (повна та своєчасна оплата спожитих паливно-енергетичних ресурсів, виплата заробітної плати, матеріально-технічне забезпечення, сплата податків та зборів);

3) ефективне використання всіх власних та залучених коштів за критерієм темпу збільшення виробництва та оплаченої реалізації теплової енергії на 1 млн.грн. інвестицій.

Методами вирішення складових триєдиного завдання можуть бути наступні:

А. Інвестиційне забезпечення.

Необхідний річний обсяг інвестицій можна визначити множенням орієнтованої вартості відтворення 1,0 тис. Гкал виробництва теплової енергії на обсяг запланованого збільшення (реконструкції) теплових потужностей.

Напрямки залучення (джерела) інвестицій:

- аккумуляція власних коштів (в обсязі амортизації та частини прибутку від операційної діяльності);

- кошти, передбачені в Державному бюджеті за програмою «Державна підтримка на часткову компенсацію різниці в тарифах на житлово-комунальні послуги»;

- кредити комерційних банків;

- кошти від випуску облігацій комунальних підприємств та органів місцевого самоврядування;

- реінвестування коштів від реалізації надлишкового майна підприємств.

За кожним з цих напрямків опрацьовується фахівцями та затверджується окремий механізм залучення, концентрації та контрольованого використання коштів.

Успішному залученню недержавних інвестицій має передувати фінансова санація комунальних підприємств шляхом реструктуризації кредиторської заборгованості. Для цього треба відпрацювати відповідні механізми за кожним видом кредиторської заборгованості (податки, Пенсійних фонд, електроенергія, матеріально-технічне постачання та ін.).

Бажано мати в регіоні єдиного фінансово-інвестиційного оператора.

Б. Задовільне поточне фінансування.

На заваді досягненню економічних пропорцій розширеного відтворення теплопостачальних підприємств може стати надмірне зростання вхідних цін та тарифів.

Необхідно задіяти механізми ринкового та антимонопольного обмеження вхідних цін і тарифів.

Це можна зробити значно ефективніше, якщо в регіоні діятиме єдиний фінансовий оператор.

Ціна закупівлі теплової енергії у генерації має бути такою, аби при досягнутому рівні теплопостачання забезпечувати цей мінімальний дохід.

При фіксованому рівні державної підтримки на собівартість виробництва, з урахуванням того, що величина собівартості виробництва 1 Гкал теплової енергії для кожного підприємства теплоенергетичного бізнесу має своє конкретне значення, ціна закупівлі 1 Гкал теплової енергії має бути диференційованою.

Оптові ж ринкові ціни на теплову енергію залежать від його якісних показників та є єдиними [4].

Для поєднання оптових і диференційованих цін на теплову енергію в регіоні необхідно впровадити відповідний механізм та мати єдиного фінансово-цінового оператора – оператора Оптового ринку теплової енергії міста (регіону).

В. Ефективне використання коштів.

Максимальна ефективність використання коштів підприємств теплоенергетичного бізнесу має досягатись шляхом:

1) централізації фінансових ресурсів у їх накопиченні та розпорядженні;

2) концентрації інвестиційно-фінансових ресурсів у їх використанні на об'єктах (підприємствах), де забезпечується найвища результативність;

3) публічності контролю результативності використання інвестицій за критерієм темпу фактичного збільшення виробництва товарної теплової енергії на 1 грн. вкладених коштів [5].

Централізацію накопичення та розпорядження інвестиційно-фінансових ресурсів здійснює уповноважений оператор Оптового ринку теплової енергії міста (регіону) згідно затвердженого громадою регіону механізму.

Для забезпечення концентрації інвестиційно-фінансових ресурсів саме на теплопогенеруючих підприємствах, де ці ресурси дадуть максимальну віддачу, необхідно, перш за все, зробити інвентаризацію всього генеруючого фонду регіону.

При цьому необхідно остаточно визначитись з групою діючих потужностей, на яких продуктивні, кондиційні балансові потужності вичерпані. Підтримка залишкових потужностей є недоцільною з економічних критеріїв та за умови критичної собівартості виробництва. Це група потужностей, яка є не перспективною для розвитку.

На таких підприємствах ведення робіт з виробництва теплової енергії треба терміново припинити та розпочати роботи з ліквідації: ліквідаційні роботи треба планувати таким чином, аби протягом року потужності були зняті з реєстру.

Основні господарські механізми, які мають бути системно впроваджені для забезпечення розвитку системи централізованого теплопостачання міста:

- механізми залучення, концентрації та ефективного використання інвестиційно-фінансових ресурсів;
- механізми фінансової санації глибокозбиткових підприємств;
- механізми ринкового (конкурентного) та антимонопольного обмеження вхідних цін і тарифів;
- механізми поєднання оптових (ринкових) і роздрібних (диференційних) цін на теплову енергію;
- механізми визначення справедливих цін на теплову енергію відповідно до її технологічної та енергетичної цінності.

Рушійними силами механізмів розвитку є:

- на державному рівні – політична воля Уряду щодо оптимізації паливно-енергетичного балансу держави та забезпечення енергетичної безпеки;
- на міжгалузевому рівні – бажання (усвідомлена воля) контрагентів гарантовано задовольнити потребу в технологічному паливі за оптимальними цінами та зняття загрози зовнішнього монополізму енергопостачання;
- на регіональному рівні – фахове прагнення керівників регіону досягти найкращих результатів у розвитку системи централізованого теплопостачання;
- на рівні господарюючих суб'єктів (підприємств теплоенергетичного бізнесу) – фахове прагнення (воля) максимізувати дохід від виробничої діяльності підприємства та забезпечити його конкурентоздатність і розвиток;
- на рівні інвестора – усвідомлена воля максимізувати прибутки на вкладений капітал;
- на рівні робітників – прагнення зберегти робоче місце та максимізувати заробіток та належний рівень соціальних стандартів.

Ризики:

1. Потенціал рушійних сил може бути недостатнім для приведення в дію всього системного механізму розвитку системи централізованого теплопостачання регіону.

Недосягнення синергічного ефекту вольових зусиль всіх рушійних сил, різновекторна націленість рушійних сил.

2. Протидія (політична, економічна, фінансова) конкурентних сил, що діють на ринку енергоносіїв (імпортери та видобувники власного природного газу та, можливо, приватні виробники теплової енергії).

3. Протидія консервативних лідерів профспілок (чим гірша ситуація в галузі – тим більший попит на їхню «героїчну» боротьбу).

4. Протидія окремих керівників підприємств теплоенергетичного бізнесу і середньої ланки управління (яким дуже добре живеться в умовах кризи) шляхом мобілізації сил відповідних трудових колективів, профспілок, частини депутатського корпусу, чиновників, тощо.

5. Брак фахової команди для системної розбудови, приведення в дію та ефективного управління господарськими механізмами розвитку системи централізованого теплопостачання регіону.

У разі прийняття вищевикладеної концепції наступним кроком має стати опрацювання в найкоротший термін конкретних, визначених у часі, визначених за виконавцями і розподілених за відповідальністю заходів, реалізація яких гарантовано забезпечить розвиток системи централізованого теплопостачання регіону.

Одночасно треба здійснити добір та розстановку фахових менеджерів для розбудови та управління дією ключових господарських механізмів розвитку системи централізованого теплопостачання регіону. Розглянути необхідність створення регіональної комісії з розвитку системи централізованого теплопостачання регіону.

Розроблена концепція направлена на розгляд до Харківського регіонального Комітету з економічних реформ.

1.Сніжко С.В., Великих К.О. Менеджмент у паливно-енергетичному комплексі / За ред. С.В.Сніжка. – Х.: ХНАМГ, 2009. – 344 с.

2.Сніжко С.В. Ринкове регулювання на регіональних ринках теплопостачання / Позігун М.П., Сніжко С.В. // Енергетика та електрифікація. – 2010. – № 4. – С.20-23.

3.Сніжко С.В. Оптимізація використання паливно-енергетичних ресурсів на регіональному ринку теплопостачання // Проблеми синергізма та диверсифікації в процесі формування оптимальних економічних структур житлово-комунального господарства України / За ред. С.М.Кайлюка. – Харків: Форт, 2010. – С.335-356.

4.Сніжко С.В. Вдосконалення функціонування регіональних ринків теплопостачання // Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. Вып.92. – К.: Техніка, 2010. – С.426-432.

5.Сніжко С.В. Подолання протиріч на регіональних ринках теплопостачання // Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. Вып.94. – К.: Техніка, 2010. – С.246-253.

Отримано 25.10.2010

УДК 330.34 : 65.012.16

В.І.СЕРГІЄНКО, д-р екон. наук

Харківська національна академія міського господарства

ЕКСПЕРТИЗА ПРОГРАМ РОЗВИТКУ: СУТНІСТЬ ТА СИСТЕМНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ

Досліджується системність організаційно-економічного механізму експертизи програм розвитку, здійснюється аналіз термінологічного апарату та удосконалюється визначення поняття «механізму експертизи».

Исследуется системность организационно-экономического механизма экспертизы программ развития, осуществляется анализ терминологического аппарата и совершенствуется определение понятия «механизма экспертизы».

In article is researched systematic organizing-economic mechanism of the expert operation of the programs of the development, is realized analysis of the terminological device and is improved determination of the notion "mechanism of the expert operation".

Ключові слова: система, система експертизи, експертиза програм розвитку, механізм, організаційно-економічний механізм, механізм експертизи.

Останнім часом в Україні відбувається стале зростання значення та впливу програмно-цільових методів планування на розвиток економіки, у зв'язку з чим виникає необхідність дослідження організаційно-економічних механізмів експертизи програм всіх видів, що відповідає сучасним уявленням щодо інноваційних шляхів суспільного зростання.

Формування дослідницьких програм розвитку суспільства пов'язано з низкою складнощів, що викликані, між іншим, інтерпретацією їх відношення до наук, які вивчають суспільство на рівні єдиного організму, як систему [1, с.48].

Новий науковий наддисциплінарний напрямок – системний аналіз, було оформлено на початку XX сторіччя у публікаціях А.Богданова і Людвіга фон Берталанфі [5, 6]. У витоків теорії систем були дослідники Р.Калман, А.Н.Колмогоров, М.Месарович, Н.Н.Моїсєєв, Н.П.Бусленко. Особливо треба відмітити роботи академіка В.М.Глушкова, яким розроблено основні положення концепції розвитку систем [11]. Найбільш формалізовані розділи загальної теорії систем виділились в окремі напрямки (кібернетика, теорія управління тощо) і отримали широке практичне використання.